

Magyarságkutatásunk helyzete

Attól függően, hogy egy kisebbségi közösségnek vannak-e 1) a köztudatba jól beágyazott történelmi gyökerei, hagyományai, szellemi értékei, szokásai, különállóságát segítő magatartási mintái (folyamatos volt-e a hozzájuk történő ragaszkodás a múltban); 2) az előzőekből származtatva, mindig kimutatható-e a ragaszkodás a külön sajátosságokhoz a politikai elit és képviselője részéről; 3) világosak-e a megmaradás értékei és céljai minden rétegben, az egész társadalom struktúrájában. Ebből kiindulva nagy mértékben módosulhat a többség és az államnemzet által gerjesztett ellenséges (ritka esetben segítő) körülmények hatása. (Az államnemzetek általában birodalmi logikához igazodnak, és ezért elnézőbbek az etnikai szokásokkal és értékekkel szemben, mint a nemzetállamok. A magyar kisebbségek éppen nemzetállami törekvésű országok területén élnek.)

Ezenkívül ma már szükségszerű állandóan figyelemmel kísérni, hogy a globalizálódó gazdasági, kereskedelmi, pénzügyi és más folyamatok valóban mennyire „kisebbségellenesek” és kényszerítő hatásúak a nemzetállam egészére és külön a kisebbségpolitikájára, tényszerűen megállapítható-e, hogy ezek célja a kisebbségek felszámolása. A nemzetállami politika ugyanis előszeretettel hivatkozik rájuk és a „szabadkéz” politikája a következménymentességnek a lehetőségeit éppen itt keresi; „a nemzetközi közösséget úgysem érdekli komolyan a kisebbségi kérdés”; a megrovás enyhe lesz és mindig büntetőintézkedésektől mentes, a feledés részét képezi. A nemzetállam kisebbségpolitikája ezek szerint csupán „hozzájárulás” a globalizálódó világfolyamatokhoz.

Ezt az „elméleti keretet” a magyar kisebbségek helyzetéből származtatom. Az „elméleti keret” részben megfelelő számú hipotézist tartalmaz, amelyeket kutatások eredményei igazolnak vagy elvetnek.

A Vajdaságban végzett tudományos kutatások és magyarságkutatás értékei még kevés hipotézist igazolnak, felületesek, pontosításra szorulnak – éppen alkalmi jellegükből kifolyólag. A magyarságkutatásban pótolhatatlan időkiesés történt és történik az „elméleti keretet” érintő minden vonatkozásban.

A vajdasági és anyaországi kutatók (egymástól függetlenül) alkalom szerint adta lehetőségekhez és a megrendelő igényeihez igazodva végeztek kutatást. E kutatások tartalmukban értéktelen és használhatatlan adathalmazokká változtak, mert nem ismételték meg őket különböző körülmények között. Egy tudományos kutatás eredményeit mindig meg kell erősítenie vagy elvetnie egy később végzett kutatásnak. A tudományosság ereje a longitudinálisan szervezett, önmagát ellenőrző jellegzetességeiben van.

A Délvidéken még mindig van – bár éveiben rendkívül előregedett – kutatógárda: néprajzkutatók, hagyományápolók, irodalomkritikusok, irodalomtörténészek, helytörténészek. Nincs jogkutató, közgazdász, politikai művelődéstörténész stb. A meglevő kutatógárda azonban nagy hozzáértéssel és akarással dolgozik. A szociológiai és szociálpszichológiai kutatások hiányából eredően azonban számunkra teljesen ismeretlen a legfontosabb: a kutatások eredménye és értékei milyen mértékben épülnek be a közösségi köztudatba; amikor cselekszik, figyelembe veszi-e őket a politikai elit? Tulajdonképpen mi is válik a köztudat részévé? Felületes ismereteink szerint a kutató értelmiségiek hordalékanyagot termelnek és nem közösségi javakká váló, köztudatot formáló értékeket. A különböző kutatók munkája meddőhányóra kerül, és annak méreteit növeli.

A felületes ismeret azonban csak egy hipotézissé válik, amelyet sok éven keresztül végzett kutatásnak kellene igazolnia, módosítania vagy elvetnie. Csak ezek után lehetne pontosabban meghatározni, hogy mi a köztudatformáló tényező? A sajtó? A televízió? Melyik része? Ma már egyik sem, hanem valami más stb.

Ma a Délvidéken sehol sem folyik szervezett és megtervezett magyarságkutatás, s ezen túlmenően tudományos kutatás. Ennek következtében nagy értékvesztésnek vagyunk a szemtanúi. A magyarság jelenlétének pótolhatatlan, megszámlálhatatlan tárgyi és szellemi értékei mennek veszendőbe és tűnnek el mindörökre.

A Délvidéken (mint az anyaországban) a kutatók nem ismerik sem saját tudományos diszciplinájukon belül, sem interdiszciplinárisan a csapatmunkát. Ez

minden kutatás tudományos értékét, de végsősorban gyakorlati vonatkozásait is nagyon megkérdőjelezi (a társadalomtudományi, elsősorban szociológiai és szociálpszichológiai kutatásokra gondolok, pedig égető szükség lenne rájuk). A magányos kutató is dolgozhat tudományos módszerekkel a kutatásaiban, de gyakorlati eredményt csak a csapatmunkában végzett multidiszciplináris feldolgozás nyújthat.

Mint a várható mezőgazdasági termést prognosztizáló becslés, akinek ma már rendelkezésére áll és birtokában van valóban minden tudományos módszer, s mégis kénytelen már egy jó eső vagy egy héttel tovább tartó aszály után módosítani a számértékeit, úgy állnak a dolgok a „kemény” s még inkább a „lágý” társadalomtudományokban. A kutató a körülmények kiszolgáltatottja. A változó tényezők és ezek változásának a frekvenciája csillagászati számú. Mégis, bizonyos mennyiségű változó tényező valószínűsíthető hatására oda kell figyelni, kutatni kell őket, ha általa a megmaradás lehetősége nyújtható.

A körülmények állandóan változnak, ha ezek köztudatbeli lecsapódását nem kutatjuk, egy lépést sem tehetünk előre a tudományosságban. Megmaradunk csupán egy pusztuló világ, süllyedő magyar közösség krónikásának. – Jó lenne ennél többnek lenni.

Sajnos a magyarságkutatás minden tekintetben és vonatkozásban megrekedt a Délvidéken (mint ahogyan az anyaországban is). Sekély vizeken evezünk, mert általánosságot ismételtünk. Általános igazságokkal nem lehet a köztudatra hatni. Az általánosításnak annyi a tudományos értéke, mint a politikai közhelyek ismételtetésének. Az általánosítás jelentősége akkor áll elő, ha megszűnik az intézményesített folyamatosság gyakorlata a kutatásokban. Most ebben az állapotban vagyunk. Nem kutatjuk a kisebbségi közösség társadalmi struktúráját és ennek dinamikáját. Ismeretlenné vált számunkra a társadalmi rétegek között lejátszódó kommunikáció a gazdaságtól kezdve a művelődéssel bezárólag. Nem tudjuk, milyen mértékű és jellegű elszigeteltségben él és tevékenykedik az alkotó és reprodukív értelmiség, milyen a kapcsolatrendszere a társadalom többi rétegével; milyen a politikai elit akaratát kimutató hatása az értelmiségre és befogadása az egyes társadalmi rétegekben, a tömbmagyarságban és a szórványban.

Természetesen tudományos módszerekkel mindent lehet kutatni. De ez nem elég. Nemcsak az a fontos, hogy műszakilag jó állapotban van a hajó és a személyzet jól képzett, hanem az is, hogy ismerje az úticélt: hogy tudja, hova akar eljutni és miért.

Ha a magyarságkutatás céljait újabban a kistérségek kutatásának a céljaival helyettesítik, vagy összekeverik, akkor zavar van már az „elméleti keretben” is.

A Délvidéken a magyarságkutatás a pénztelenségtől szenved. Még nagyobb baj, hogy a fiatalokat még kötéllal sem lehet rávenni a tudományos kutatásra. A legnagyobb nehézséget a kiöregedő kutatógárda képezi. Hiányoznak azok a személyiségek, akik szervezőképes tapasztalattal rendelkeznek a tudományos kutatás területén (ennek a lényege tapasztalatcsere, az ifjú nemzedék ráirányítása a legfontosabb kutatni érdemes problémákra, arra, ami új eredményt ad és nem fullad bele a jól ismert általánosításokba.

Jelenleg a kutatószervezettség a Vajdaságban (hasonlóan az anyaországban tapasztaltakhoz) begubózott az egyéni affinitás elszigeteltségébe, más kutatóktól elzárkózó témaválasztásba. Igazán jelentős tudományos eredmény ma még a magyarságkutatás területén sem születhet. A célratörő csapatmunka e téren is nélkülözhetetlen.

A szerb állam kevés adatot szolgáltat a magyar kisebbségről. Ezeket is elzárja, és nem bocsátja „akárki” rendelkezésére. Ez lehetlenné teszi a kutatásokat a „kemény” társadalomtudományok területén. Magyar vonatkozású gazdasági kutatások nincsenek. A kevés számú népszámlálási adat lehetővé tesz bizonyos demográfiai rálátást a magyar kisebbség jelenére és jövőjére. Ezek a szociológiai kutatásokhoz is kis mértékben segítséget nyújtanak, de nem helyettesíthetik azokat.

A szociológiai kutatások végzése (és mindenféle adatgyűjtés a kisebbségek helyzetével kapcsolatban) voltaképpen törvényesített állami engedélyhez van kötve. Ezt azonban nem veszik szigorúan. Tudják, hogy az ilyen kutatások lebonyolítása különben is számos más akadályba ütközik. Ebből kifolyólag eredményei eleve torzulásra vannak ítélve.

A vajdasági magyarság érzékelhető és értékelhető eredményeket ért el az úgynevezett „lágý” társadalomtudományok területén: az irodalomkritikában és irodalomtörténetben. E területen is azonban szinte minden eddigi eredmény újraértékelés tárgyát képezi. Mindenki többször is és újból és újból megmértetik.

A tudomány és az irodalom egy eltűnő magyarság krónikása.